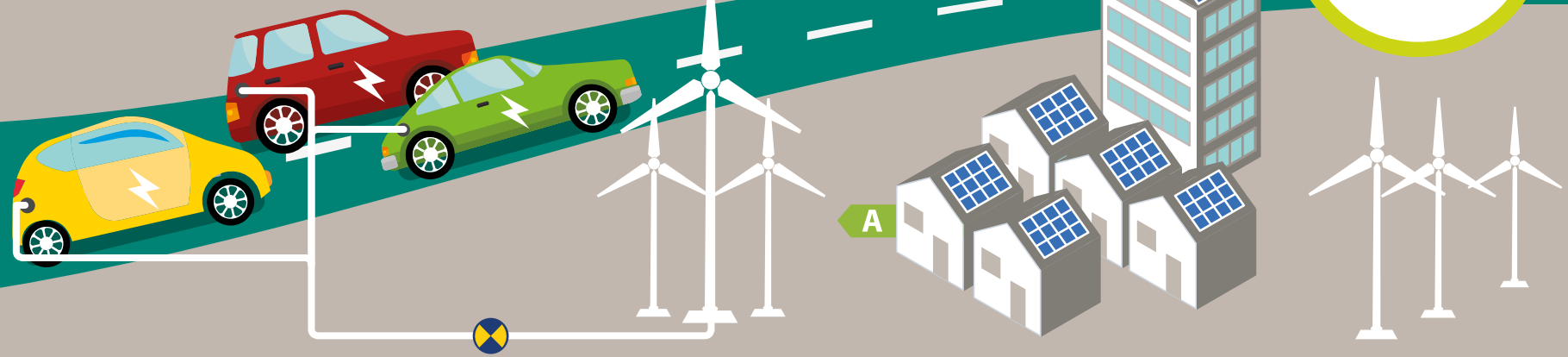

's-Hertogenbosch klimaatneutraal*

Samenwerken:
Alle organisaties, bedrijven en inwoners in de stad informeren en samen optrekken: de *energieke samenleving*.

Innoveren:
Werken aan de energietransitie: noodzakelijke vernieuwingen voor een duurzame energievoorziening.

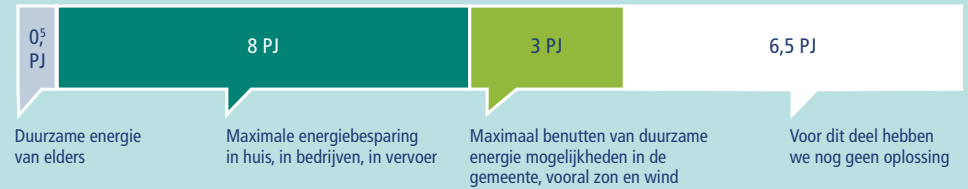
Meters maken:
Op grote schaal energie besparen en duurzame energie opwekken.

's-Hertogenbosch klimaatneutraal*

Hoe verduurzamen we ál ons energieverbruik?

Zonder extra maatregelen wordt het energieverbruik in 2050 18 Petajoule*

Duurzame energie bepaalt mede het landschap met windmolens, zonneweides en biomassateelt.

Woningen zijn energieleverend of zeer energiezuinig; slimme oplossingen voor monumenten en flats.

Gebouwen zijn voorzien van zonnepanelen op het dak en waar mogelijk op de gevels.

De meeste wijken hebben geen aardgas-aansluiting meer.

Warmte wordt grotendeels duurzaam opgewekt met WKO, restwarmte van industrie en hernieuwbaar gas.

De energie-infrastructuur is volledig gericht op uitwisseling en opslag van energie.

Er is veel fietsverkeer, ook voor langere afstanden; gemotoriseerd verkeer is elektrisch en is onderdeel van slimme energienetten.

*Dat is vergelijkbaar met de opbrengst van 720 windmolens

's-Hertogenbosch klimaatneutraal*

A

Woningen

Doelen (wat):

- Duizenden woningen met isolatie, zonnepanelen en zonneboilers.
- Stimuleren vraag en aanbod van zeer energiezuinige tot en met Nul-op-de-Meterwoningen.

Onze inzet (hoe):

- Energieloket Brabantwoontslim.nl.
- Advies en informatie aan huiseigenaren.
- Samenwerking met marktpartijen en woningcorporaties.
- Proefwoningen en voorbeeldprojecten.
- Ruimte bieden in regelgeving.

Meters maken

Innoveren

Kantoren en industrie

Doelen (wat):

- 100 bedrijfsgebouwen met zonnepanelen.
- Kansen lokale duurzame energienetten in beeld.
- Benutting lokale duurzame warmtebronnen en restenergie.
- Meer vraag naar energieneutrale gebouwen.
- 25% CO₂-reductie bij ruim 50 grote bedrijven en organisaties.

Onze inzet (hoe):

- Opstellen gebiedsgerichte duurzame energievisies.
- Pilots duurzame energienetten.
- Ruimte voor innovatie.
- Pilots energieneutrale gebouwen.
- Onderzoek naar robuuste manieren om de CO₂-uitstoot grootschalig te beperken.
- Faciliteren Bossche Energiecoalitie.
- Samenwerking onderwijspartners.
- Lobbyen voor aanpassen belemerende regelgeving.
- Handhaving wettelijke verplichte energiemaatregelen.

Meters maken

Innoveren

Mobiliteit

Doelen (wat):

- Stimuleren elektrisch vervoer.
- Vermindering van de CO₂-uitstoot van auto's en bussen met 5%.
- Schone en efficiënte bevoorrading stedelijke centra.
- Mogelijkheden benutten van nieuwe energiedragers, zoals waterstof.

Onze inzet (hoe):

- Wegwerken wachtlijst laadpalen, meer snellaad-faciliteiten.
- 50% van de stadsbussen is emissievrij.
- Europese showcase slimme laadinfrastructuur en lokale energie.
- Aantrekkelijke fietsroutes en gratis fietsstallingen.
- Pilots met slimme energienetten voor nieuwe businessmodellen met JADS (Jheronimus Academy of Data Science).
- Reductie CO₂-uitstoot opnemen in gemeentelijk mobiliteitsplan.
- Met slimme technieken doorstroming verkeer verbeteren.
- Pilots binnenstadsbevoorrading.

Meters maken

Innoveren

Landschap en stadsbeeld

Doelen (wat):

- Windmolens realiseren op De Rietvelden en Treurenburg.
- Onderzoeken windenergie: De Brand, Heesch-West, agrariërs-initiatief Oss-Den Bosch.
- Onderzoek mogelijkheden zonneweides.
- Stimuleren van de markt voor mooie passende oplossingen zonne-energie.

Onze inzet (hoe):

- Visie energielandschappen uitwerken.
- Zonneweide Heesch-West onderzoeken.
- Nieuwe locaties windmolens en zonneweides vaststellen.
- Initiatieven steunen.

Meters maken

Innoveren

's-Hertogenbosch klimaatneutraal*

Energie- infrastructuur

Doelen (wat):

- Uitbreiding van biomassa-warmtenet Treurenburg, van biogasleiding waterzuivering/Heineken, en van collectieve WKO-systemen (Warmte-Koude-Opslag).
- Gezamenlijk kennisontwikkeling duurzame energie-infrastructuur.

Onze inzet (hoe):

- Onderzoeken mogelijkheden voor duurzame energie-infrastructuur (of slimme energienetten) bij nieuwe ontwikkelingen, zoals Heesch-West en De Brand 2.
- Faciliteren initiatieven.
- Experimenten starten.
- Lobby om belemmeringen in wetgeving weg te nemen.

Gemeentelijke organisatie

Doel (wat):

- Een klimaatneutrale gemeentelijke organisatie in 2020.

Onze inzet (hoe):

- Naar minimaal energielabel B in bestaande gebouwen.
- Nieuwbouw bij oplevering minimaal 50% energiebesparing t.o.v. wettelijke eis én voorbereid op wetgeving vanaf 2019: 'bijna-energie-neutrale-nieuwbouw'.
- Alle geschikte daken benutten voor zonne-energie.
- Overige duurzame energie-mogelijkheden toepassen, zoals WKO, biomassa, wind en omgevingswarmte.
- Optimale besparing bij openbare verlichting en rioolgemalen.
- Gemeentelijke voertuigen hebben minimaal label A en rijden op duurzame brandstof.
- Restverbruik van gemeentelijke organisatie wordt lokaal duurzaam opgewekt, bijvoorbeeld met 6 windmolens of 33 hectare zonnepanelen.

Energieke samenleving

Doel (wat):

- Samenwerken aan de energietransitie en een Klimaatneutraal 's-Hertogenbosch, waarbij de gemeente stimulerend en faciliterend is.

Onze inzet (hoe):

- Informeren: 4x per jaar de Klimaatpagina in Bossche Omroep, nieuwsbrieven en digitaal via www.s-hertogenbosch.nl/klimaatneutraal, www.bosscheenergiecoalitie.nl, www.energienu173.nl, www.brabantwoontslim.nl.
- Ontmoeten en uitwisselen: Energiecafé en de Bossche Energiecoalitie van bedrijven.
- Innovatiecoalities: Paleiskwartier elektrisch, Platform Energie Nul73, Gebouw vol Energie, samenwerking Nul-op-de-Meter. Nieuwe coalities starten.
- Verbinding met andere opgaven: werkgelegenheid, bereikbaarheid en leefbaarheid.

Financiële middelen

Onze inzet (hoe):

- 3fte en 230.000 euro per jaar.
- 5,5 miljoen euro voor gemeentelijke organisatie klimaatneutraal.
- Onderzoek mogelijkheden lokaal investeringsfonds en energie-ontwikkelbedrijf.
- Provinciale, landelijke en Europese financiële regelingen en subsidies.

Bekijk ook het filmpje over de energietransitie in 's-Hertogenbosch:

<http://shbos.ch/2hrrpcf>

